

Tutoring akademicki w Polsce – możliwości i wyzwania

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest pokazanie możliwości i wyzwań w procesie wykorzystania tutoringu jako metody dydaktycznej w polskich uczelniach wyższych. W artykule starano się przedstawić pozytywne i negatywne implikacje tutoringu, a także sposoby zastosowania tej metody.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: W artykule podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie: jakie są możliwości i wyzwania wprowadzenia tutoringu do procesu kształcenia na polskich uczelniach wyższych? Aby zrealizować ten cel, wybrano takie metody badawcze jak krytyczne studia literaturowe i krytyczna kwerenda internetowa.

PROCES WYWODU: Artykuł składa się z krytycznego przeglądu literatury, wyników analizy badawczych, a także wniosków dotyczących możliwości zastosowania tutoringu w polskich uczelniach.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Aktualnie tutoring powinien pełnić inną funkcję w systemie szkolnictwa polskiego niż brytyjskiego. Wśród potencjalnych możliwości jego wykorzystania są: tutoring rozwojowy i równieśniczy, adaptacja studentów pierwszego roku studiów, rozwój studentów uzdolnionych i mających trudności w nauce, kształcenie interdyscyplinarne, seminaria dyplomowe i doktorskie, nauczanie języków obcych.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Wprowadzanie systemu tutorialnego w polskich uczelniach wyższych powinno następować ewolucyjnie, a nie rewolucyjnie. Wydaje się pożądanym, aby uczelnie polskie wdrażały w życie najbardziej wartościowe elementy typowego tutoringu do tych etapów kształcenia, gdzie istniejące rozwiązania instytucjonalne w pełni to umożliwiają.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** TUTORING, JAKOŚĆ DYDAKTYKI, EDUKACJA ZINDYWIDUALIZOWANA

ABSTRACT

Academic Tutoring in Poland – Opportunities and Challenges

RESEARCH OBJECTIVE: The objective of the article is to characterize the opportunities and challenges of tutoring – the method of improving the effectiveness of the teaching process. The article discusses about positive and negative implications of applying tutoring to graduate education.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The problem question follows: what are possibilities and challenges of using academic tutoring within graduate education process in Poland. In the article we used different research methods: critical review of literature, critical Internet query.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The article covers the critical review of literature, the results of empirical research, and conclusions including applicability of tutoring in Polish universities.

RESEARCH RESULTS: Tutoring should serve a different function within the university education in Poland than it is observed in Britain. The basic types of tutoring are as follows: peer tutoring, general education tutoring, tutoring for a freshman, learning disability tutoring, interdisciplinary education, Master and Doctoral seminars, teaching languages.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: Tutoring offers an opportunity for one-on-one interaction and focused support for students' problem areas. Offering academic tutoring in Polish high schools should occur evolutionary rather than revolutionary. It is necessary that universities in Poland implemented the most valuable elements of academic tutoring to existing stages of the graduate education process.

→ **KEYWORDS:** TUTORING, QUALITY OF TEACHING, INDIVIDUALIZED EDUCATION

Wprowadzenie

Tutoring jest metodą kształcenia elitarnego. Z tego powodu w systemie, który stosuje rozwiązania dydaktyczne oparte na masowości, tutoring staje się koncepcją wyjątkową, wspierającą wizerunek uczelni wyższej i prowadzącą do podniesienia efektywności procesu dydaktycznego. Wykorzystanie tutoringu w polskim szkolnictwie wyższym napotyka jednak szereg barier i nastrocza wiele problemów.

Celem artykułu jest pokazanie możliwości, celowości i wyzwań wynikających ze stosowania tutoringu jako metody dydaktycznej w polskich uczelniach. W artykule starano się przedstawić pozytywne i negatywne implikacje oraz wyzwania wynikające z wprowadzenia tutoringu na polskie uniwersytety.

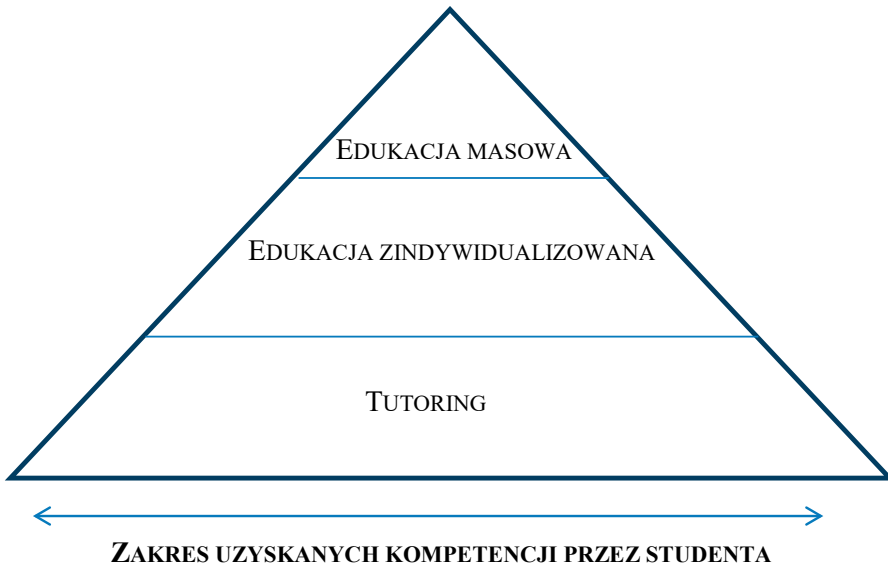
Wnioski dotyczą argumentów za stosowaniem tutoringu w polskich uczelniach, a także ograniczeń w tym zakresie. Z końcowej konkluzji artykułu wynika, że obecnie tutoring

nie może być w Polsce dominującą metodą dydaktyczną, lecz alternatywną lub komplementarną na tyle, aby udoskonalać dotychczasowy system kształcenia i podnosić jego efektywność.

1. Przegląd literatury

W ramach dydaktyki akademickiej w Polsce stale poszukuje się coraz bardziej efektywnych metod kształcenia. Jedną z nich jest tutoring. Upowszechnienie tutoringu na polskich uczelniach wymaga diametralnych zmian. Wpływ na ten proces mają czynniki wewnętrzne (potencjał organizacji), tj. władze uczelni i styl zarządzania, pracownicy, kultura organizacji oraz aspiracje i dążenia uczelni do wyższych standardów nauczania, w tym skłonność do innowacyjności, kreatywności i otwartości na zmiany. Ważne są też czynniki zewnętrzne, głównie o charakterze prawnym, ekonomicznym, kulturowym i technicznym, które zmuszają do zmian w wyniku konkurencji międzynarodowej oraz chęci dostosowania jakości kształcenia do wymagań ugruntowanych w krajach o wyższych standardach dydaktyki. Trzecią grupę stanowią czynniki systemowe, które w ostatnich dziesięcioleciach preferowały masowość kształcenia, całkowicie pomijając aspekt jakościowy. Zmiana ich roli oznacza, że uczelnia może kłaść większy nacisk na rozwój osobowości studenta zgodnie z jego zainteresowaniami i predyspozycjami. Przykładem takich zmian systemowych jest konieczność przestrzegania przez uczelnie tzw. wskaźnika dostępności dydaktycznej (SSR – *student staff ratio*), zgodnie z którym optymalnym rozwiązaniem powinna być relacja nauczyciel akademicki-student na poziomie nie wyższym niż 1:13. Zmiana ta z pewnością nie oznacza możliwości bezwarunkowego wykorzystywania tutoringu, jednak przybliża do edukacji spersonalizowanej i zmusza uczelnie do systemowych zmian. Warto zatem przyrzeć się bliżej dyskursowi prowadzonemu w literaturze na temat tutoringu i jego miejsca w systemach szkolnictwa wyższego.

Tutoring jest jedną z metod dydaktycznych stosowanych na świecie, obok edukacji masowej i edukacji zindywidualizowanej (Karpińska-Musiał, 2015, s. 123-135). Stanowi pogłębioną formę zindywidualizowanej pracy dydaktycznej, opartej na relacji mistrz-uczeń (*tutor-pupil*), która zdobyła trwałe miejsce w uniwersytetach Europy Zachodniej i USA (Jarosz, 2016, s. 122; Ragonis i Hazzan, 2009, s. 67-82).

Rysunek 1. Metody dydaktyczne i zakres potencjalnych kompetencji studenta.
Źródło: opracowanie własne.

Intelektualny rozwój studenta przy udziale mistrza jest znany już od czasów Platona. Tradycja tutoringu akademickiego znalazła uznanie w kulturze anglosaskiej, a metoda ta powszechnie praktykowana jest współcześnie przede wszystkim na uniwersytetach w Oksfordzie oraz Cambridge (Hinc, 2016, s. 25). Prekursorami tutoringu akademickiego byli absolwenci i studenci Uniwersytetu Oxfordzkiego (Szala, 2015, s. 255-265), którzy prowadzili indywidualne lekcje dla dzieci z rodzin arystokratycznych lub szlacheckich. Tutor zamieszkiwał z podopiecznym, podróżował po Europie, stając się osobistym nauczycielem. Jednakże z uwagi na późniejsze trudności w kształceniu uniwersyteckim, opartym na tradycyjnych egzaminach i wykładach, około 1870 r. wprowadzono tutoring jako podstawową metodę kształcenia na uniwersytecie (Kowalczyk-Walendziak, 2014, s. 255). Od ścieżki zindywidualizowanej, która dzięki współpracy nauczającego i uczącego się prowadzić ma do osiągnięcia określonego celu, tutoring różni się podejściem holistycznym opartym na głębszej niż w edukacji zindywidualizowanej analizie potencjału uczącego się, jego wyjątkowości oraz wartości. Daje szansę na twórczą dyskusję, retorykę, intelektualne inspiracje, prezentację wiedzy oraz nabywanie dyscypliny myślenia. Tutoring jest metodą pracy dydaktycznej wykorzystującej w harmonijnym rozwoju człowieka relację mistrz-uczeń oraz założenia psychologii społecznej, a w szczególności dużą rolę poznania sensu życia i tworzenia odpowiednich warunków zewnętrznych

(Hinc, 2016, s. 24). Pozwala studentowi na przyjęcie odpowiedzialności za efekty nauki, kontakt z ekspertem z danej dziedziny, kształtowanie u niego umiejętności analitycznych i krytycznych oraz retoryki (Sarnat-Ciastko, 2017, s. 81). Jest zaplanowanym procesem rozwoju, który następuje w indywidualnej, wspierającej relacji z drugą osobą – tutorem (Czayka-Chełmińska, 2007, s. 51), a także sposobem zdobywania wiedzy opartej na wykorzystywaniu zbudowanej relacji. P. Czekierda (2015, s. 20) uważa tutoring za metodę indywidualnej opieki nad podopiecznym, opartej na relacji mistrz-uczeń, która dzięki integralnemu spojrzeniu na rozwój człowieka stara się o pełny rozwój jego potencjału. Student czerpie nie tylko z zasobów wiedzy i doświadczeń nauczającego, ale także z autentycznej, wnikliwej dyskusji, której podstawą są refleksja, pogłębiona analiza problemu oraz konkluzja (Hinc, 2016, s. 26).

Tutoring akademicki jest spersonalizowaną metodą kształcenia uniwersyteckiego, której celem jest troska o jakość w warunkach masowości kształcenia, a efektem – wyższy potencjał studenta, stanowiący wypadkową relacji mistrz-uczeń, skali rozbudzonych talentów oraz zainteresowań zarówno tutora, jak i podopiecznego. Jest wspólną drogą dialogu mistrza i studenta w podążaniu do celu, w czasie której mądrość mistrza połączona z wybitną znajomością własnej dziedziny pozwala zmotywować i pobudzić zainteresowania oraz rozwój studenta. Stanowi ustrukturalizowany proces współpracy tutora i studenta, nakierowany na integralny rozwój tego drugiego, obejmujący szlifowanie efektów kształcenia, tj. wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, w tym rozwoju naukowego i pozapoznawczego.

2. Wyniki analiz badawczych

2.1. Formy i istota tutoringu

Tutoring na uczelni wyższej może mieć różne cele. Zajęcia z zastosowaniem narzędzi tutoringowych nie zawsze są idealnym odwzorowaniem tutoringu akademickiego (oksfordzkiego), czyli nauczania wyłącznie systemem tutorialnym. W zależności od okoliczności, tutoring, dopasowując się do potrzeb i realiów polskiego szkolnictwa wyższego, bywa przeformułowywany, stając się metodą kształcenia wzbogaconą o nowe konteksty (Grzegorzczak, 2016, s. 105). Zajęcia dydaktyczne na uczelniach prowadzone metodą tutoringu mogą być zróżnicowane w zależności od założonych efektów kształcenia. Nauczanie to może być prowadzone trzema ścieżkami¹:

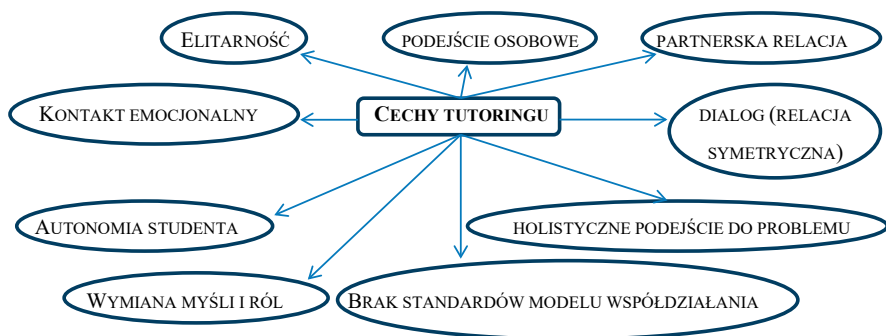
- akademicką – celem jest rozwijanie pasji i zainteresowań studenta w różnych dziedzinach w ramach dominujących dyscyplin wiedzy na danym wydziale; ścieżkę tę można realizować na różnych poziomach studiów;

¹ Program WISE (Wydziałowej Indywidualnej Ścieżki Edukacyjnej) na Wydziale Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (por. Danel, Kwaśny i Żur, 2015, s. 224-231).

- naukową – celem jest diagnoza zainteresowań naukowych, a także rozwijanie umiejętności badawczych i pisarskich, ponadto tutoriale nakierowane są na poszukiwanie przez studentów podstaw dobrego warsztatu badawczego; ścieżka jest realizowana głównie na studiach magisterskich i przygotowuje do studiów doktoranckich;
- rozwojową – celem jest diagnoza preferencji zawodowych, predyspozycji i możliwości studenta; realizowana jest na różnych poziomach studiach.

U podstaw edukacji prowadzonej metodą tutoringów leży podmiotowa decyzyjność, refleksja nad własnymi potrzebami oraz świadome poszukiwania poznawcze (Karpińska-Musiał, 2012, s. 58). Umożliwia nawiązanie osobistych relacji, zindywidualizowanie kontaktu i pomocy, pobudzanie aktywności studentów i większy wgląd we własny proces uczenia się. Pozwala odnaleźć talenty naukowe i uzdolnionych studentów, w szczególności zainteresowanych karierą uniwersytecką. Plan rozwoju powinien obejmować zarówno kwestie poznawcze (naukowe), jak i pozapoznawcze (osobiste i społeczne). Student nie przyjmuje postawy biernego odbiorcy wiedzy, lecz formułuje poglądy i przedstawia argumenty, broni swoich racji, stając się odkrywcą, inspiratorem i współtwórcą. Ważny w tym procesie jest również mistrz. Mądrość tutora obejmuje nie tylko wybitną wiedzę ekspercką, ale również umiejętność stawiania pytań, nauczenie studenta krytycznego myślenia, formułowania argumentów i konkluzji, a także powodowanie, że uczeń zaczyna wykorzystywać wiedzę do tej pory nieuświadomioną. Mądrość mistrza powinna nawiązywać do arystotelesowskiej idei mądrości (Fingas, 2015, s. 40-44), co oznacza, że niekoniecznie musi być wysoka zbieżność doświadczeń mistrza i zainteresowań ucznia, lecz ważna jest umiejętność motywowania i intensyfikowania wysiłku oraz nakierowanie zaangażowania ucznia na realizację założonego celu. Charyzmę mistrza wzmacnia doświadczenie zawodowe, autorytet oraz posiadanie zdolności diagnostycznych pozwalających szacować potencjał studenta i kreować potencjalną ścieżkę rozwoju.

Najważniejsze cechy, determinujące wyjątkowość i szczególną wartość tutoringów, zostały przedstawione na rysunku 2.

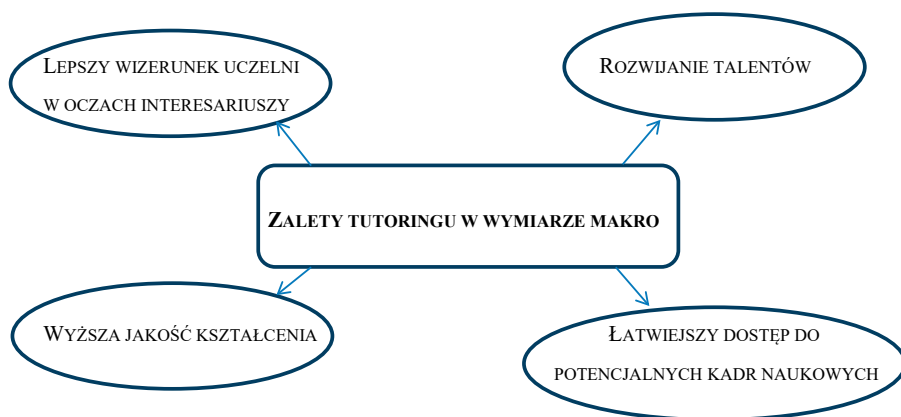
Rysunek 2. Cechy tutoringów.
Źródło: opracowanie własne.

W ramach tutoringów akademickich występuje kilka etapów, z których każdy dotyczy innych celów kształcenia studenta. Do najważniejszych zmian u podopiecznego, jakich oczekuje się na poszczególnych etapach nauczania metodą tutoringową, zaliczamy:

- rozpoznanie potencjału intelektualnego (zdolności i talentów),
- poznanie oczekiwań,
- identyfikację problemów,
- wsparcie w rozwoju i samokształceniu się (utworzenie planu rozwoju),
- autorefleksję nad potrzebami i samorozwojem (ocena procesu uczenia się).

2.2. Zalety tutoringów

Programy tutoringowe przynoszą wiele korzyści zarówno w wymiarze makro (uczelnia jako całość), jak i w ujęciu mikro (z punktu widzenia studenta). Na poziomie uczelni tutoring przynosi następujące skutki: nasilenie się pozytywnych relacji społecznych, wzmocnienie rozpoznawalności uczelni jako kuźni miękkich kompetencji studentów, zwiększenie odpowiedzialności studentów za uczelnię, poprawę skuteczności i sprawności funkcjonowania uczelni, większą elastyczność procesu dydaktycznego względem oczekiwań studentów, innowacyjność i elitarność projektu edukacyjnego. Zestawienie zalet wynikających z tutoringów dla uczelni przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 3. Zalety tutoringów w skali makro.

Źródło: opracowanie własne.

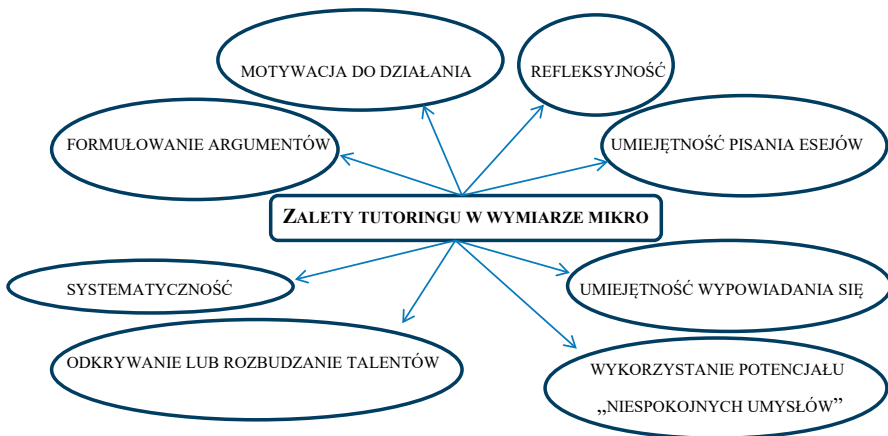
Z kolei korzyści, które czerpią studenci z tutoringów, są następujące:

- możliwość rozwoju osobistego (tutoriale, uczestnictwo w sympozjach, warsztatach, debatach oksfordzkich);
- szlifowanie warsztatu pisarskiego (eseje tutorskie, artykuły naukowe);

- rozwijanie sztuki argumentacji (formułowanie argumentów, prezentacja argumentów i obrona argumentów);
- kreowanie własnego planu studiów zgodnie ze swoimi zainteresowaniami.

Podsumowanie korzyści płynących z tutoringu dla studentów znajduje się na rysunku 4.

Tutoring jest metodą dydaktyczną, która udowadnia, że uczelnia wyższa nie musi być fabryką dyplomów, oraz ogranicza negatywne skutki wynikające z masowości kształcenia. Samodzielny dobór zajęć pozwala odkryć pasję i zainteresowania naukowe, co z kolei ułatwia zarówno rozpoczęcie kariery akademickiej, jak i rozwój zawodowy w biznesie. Tutoring, którego fundamentem jest indywidualna opieka naukowa, wzmacnia proces ukonstytuowania i ewolucji zainteresowań. Głównie dzięki relacjom mistrz-uczeń zwiększają się możliwości zbudowania warsztatu badawczego i redakcyjnego. Zindywidualizowane kształcenie poprzez zadawanie pytań i opanowanie sztuki argumentacji wspiera uczenie się. Dodatkowo tutoring to nie tylko specyficzny program nauczania, ale relacje ambitnych ludzi i ich tutorów, którzy nawzajem wspierają siebie, żeby móc chcieć więcej od swojej przyszłości zawodowej.

Rysunek 4. Zalety tutoringu w skali mikro.

Źródło: opracowanie własne.

Tutoring jest metodą nauczania nie tylko dla ludzi utalentowanych, ale szczególnie zmotywowanych, niekiedy nawet mających słabo odkryte talenty, które dzięki tej metodzie rozkwitają i dają zdwojone efekty. Jest metodą dla osób, które głodne są poznania prawdziwej i niekoniecznie uniwersalnej wiedzy, poszerzenia swoich zainteresowań, horyzontów i odkrywania nieznanego świata, a często poszukujących niekonwencjonalnych rozwiązań. Dzięki zróżnicowanym specjalizacjom tutorów, ich kontaktom oraz zdeteterminowaniu, a także niekonwencjonalnym zainteresowaniom podopiecznych, mogą

oni codziennie odkrywać siebie, rozwijać swoje pasje i zainteresowania, a także realizować własne cele. Tutoring jest idealnym programem dla osób stale poszukujących możliwości rozwoju osobistego, a także chcących czegoś więcej od studiów. Eseje tutorskie dają studentom możliwość swobodnej wypowiedzi, rozwijając przy tym warsztat pisarski oraz badawczy, a także sztukę argumentacji.

2.3. Ograniczenia rozwoju tutoringingu

Rozwój tutoringingu w polskich uczelniach napotyka szereg trudności. Metoda ta nie powinna być bezkrytycznie wdrażana do polskich uczelni wyższych, pomimo licznych zalet, gdyż wywodzi się z innego systemu szkolnictwa wyższego. W procesie kształcenia polskich studentów bardziej realne wydaje się wykorzystywanie tej metody jedynie w ograniczonym zakresie. Takie podejście wynika z uwarunkowań instytucjonalnych, strukturalnych, finansowych i mentalnościowych, jakie istnieją w polskim szkolnictwie wyższym. Problemy z wdrażaniem tutoringingu do polskich uczelni wyższych są potęgowane skromnym doświadczeniem i niewystarczającymi badaniami w tym obszarze. Do najważniejszych czynników hamujących rozwój tutoringingu w polskim szkolnictwie wyższym można zaliczyć:

- warunki systemowo-prawne;
- liczbę i jakość studentów oraz nauczycieli akademickich zainteresowanych tutoringiem;
- słabe przygotowanie uczniów szkół średnich pod względem zasobu „miękkich kompetencji”, w tym myślenia kreatywnego, samodzielnego podejmowania decyzji i pracy zespołowej;
- model masowego kształcenia na studiach wyższych;
- słabe przygotowanie nauczycieli akademickich do pełnienia funkcji mistrza i tutora;
- brak wiedzy w środowisku akademickim na temat istoty i roli tutoringingu;
- brak mentalności i poparcia dla zindywidualizowanego procesu dydaktycznego;
- brak modelu finansowania i opłacalności ekonomicznej studiów wyższych prowadzonych metodą tutoringową.

2.4. Wyzwania tutoringingu jako metody dydaktycznej – propozycja dla polskiego szkolnictwa wyższego

Jednym z najpoważniejszych zmartwień w sferze kształcenia jest to, że choć systemy edukacji na całym świecie są poddawane reformom, to w wielu przypadkach są one przeprowadzane z motywów politycznych i komercyjnych, przy błędnym rozumieniu tego, w jaki sposób ludzie tak naprawdę się uczą i jak działają najlepsze szkoły (Robinson, 2015, s. 13). W systemie anglosaskim tutoring wykorzystywany jest do realizacji pełnego procesu dydaktycznego, przyjmując formę systemu tutorialnego. W polskim systemie szkolnictwa wyższego tutoring powinien pełnić inną funkcję, przede wszystkim ze

względu na odmienny system nauczania i związane z tym liczne ograniczenia. Doskonale nadaje się do wykorzystania jako alternatywna lub komplementarna forma przekazywania wiedzy i rozwoju studentów. Potencjalne możliwości zastosowania tutoringów jako metody dydaktycznej w polskim systemie szkolnictwa są następujące:

- tutoring rozwojowy,
- tutoring rówieśniczy (*peer tutoring*),
- adaptacja studentów pierwszego roku studiów,
- ścieżka rozwoju studentów uzdolnionych,
- wsparcie studentów mających trudności w nauce,
- ścieżka kształcenia interdyscyplinarnego,
- prowadzenie seminariów dyplomowych,
- prowadzenie seminariów doktorskich,
- nauczanie języków obcych.

Biorąc pod uwagę stale pojawiające się nowe inicjatywy tutoringów na polskich uczelniach wyższych, niezbędna wydaje się dalsza dyskusja na temat potrzeb i perspektyw uczelni w zakresie zindywidualizowanego kształcenia. Wyzwaniem staje się doskonalenie tutorów do nauczania w duchu edukacji spersonalizowanej. Ważne są zmiany organizacyjne, które kształtują relacje nauczycieli do studentów w bardziej restrykcyjny sposób niż wskaźnik dostępności dydaktycznej (1:13). Zasadniczą sprawą pozostaje jednak źródło finansowania tutoringów. Niezbędne wydaje się także mentalne przygotowanie kandydatów na studia do formy studiów opartych na relacji mistrz-uczeń. Kształcenie personalistyczne wymaga wypracowania nowego systemu kontroli jakości, który byłby w stanie sprawdzić nie tylko jakość, ale również stopień realizacji założonych celów prowadzonych tutoriali.

Podsumowanie

Masowe studiowanie w Polsce, stymulowane potrzebą podniesienia współczynnika skularyzacji i udziału osób z wyższym wykształceniem, powoli staje się przeszłością. Związane z tym zmiany w dydaktyce szkoły wyższej zmuszają do refleksji nad metodami kształcenia. Jest to również dobry moment do dyskusji nad przyczynami rozwoju metod dydaktyki osiągających najlepsze wyniki na świecie. Z tego powodu zasadne wydaje się prowadzenie dyskusji na temat możliwości i szans rozwoju tutoringów akademickich w polskim szkolnictwie wyższym.

Tutoring akademicki, w odróżnieniu od innych metod kształcenia, pozwala na lepsze rozpoznanie oczekiwań, potrzeb i predyspozycji studenta oraz na identyfikację celów w kolejnych etapach kształcenia. W tradycyjnych formach kształcenia akademickiego, z uwagi na wolniejsze rozpoznanie potrzeb studenta oraz masowość, znacznie utrudniona jest indywidualna praca z każdym studentem. Najczęściej możliwe jest jedynie przeciętne sprawdzenie wiedzy i uogólnianie osiągniętych efektów.

System tutorialny, typowy dla wielu uniwersytetów anglosaskich, jest praktycznie w obecnej sytuacji prawnej i ekonomicznej nie do przyjęcia w polskich uczelniach wyższych.

Jego adaptacja wymaga wielu lat przygotowań. Nie oznacza to, że nie jest możliwe włączenie do procesu dydaktycznego wartościowych metod stosowanych w ramach systemu tutorialnego. Na niektórych etapach nauczania w Polsce wydaje się to nawet konieczne i wykonalne, gdyż istniejący ład instytucjonalny w pełni pozwala na tego typu zmiany.

BIBLIOGRAFIA

- Czayka-Chelmińska, K. (2007). Metoda tutoring. W: B. Kaczorowska (red.), *W poszukiwaniu metody kształcenia liderów*. Warszawa: Stowarzyszenie Szkoła Liderów.
- Czekierda, P. (2015). Czym jest tutoring. W: P. Czekierda, B. Fingas i M. Szala (red.), *Tutoring: teoria, praktyka, studia przypadków*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Danel, Ł., Kwaśny, J. i Żur, A. (2015). Tutoring na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie – Wydziałowa Indywidualna Ścieżka Edukacyjna. W: P. Czekierda, B. Fingas i M. Szala (red.), *Tutoring: teoria, praktyka, studia przypadków*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Fingas, B. (2015). Fundamenty i źródła tutoring. W: P. Czekierda, B. Fingas i M. Szala (red.), *Tutoring: teoria, praktyka, studia przypadków*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Grzegorzczak, G. (2016). Tutoring w perspektywie kontekstowo-ekologicznej. W: B. Karpińska-Musiał (red.), *W trosce o jakość w ilości. Tutoring oksfordzki w Uniwersytecie Gdańskim*. Kraków: Libron.
- Hinc, J. (2016). Tutoring akademicki jako metoda kształcenia kompetencji translatorskiej – opis projektu. *Linguistyka Stosowana*, 16, 1, 23-35.
- Jarosz, A. (2016). O tutoring akademickim, czyli o nowej formie nauczania francuskiego jako trzeciego języka obcego w ramach lektoratu języka nowożytnego. *Linguodidactica*, XX, 119-132.
- Karpińska-Musiał, B. (2012). Tutoring akademicki jako rekonstrukcja relacji Uczeń-Mistrz wobec umasowienia kształcenia wyższego. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 2/40, 55-70.
- Karpińska-Musiał, B. (2015). Tutoring akademicki – pomiędzy Epistemą a doxa. Tożsamość metody w kontekście kształcenia uniwersyteckiego. W: P. Czekierda, B. Fingas i M. Szala (red.), *Tutoring: teoria, praktyka, studia przypadków*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Kowalczyk-Walendziak, M. (2014). Tutoring akademicki w realiach polskiego szkolnictwa wyższego. *Pedagogika*, 8, 255-260.
- Ragonis, N. i Hazzan, O. (2009). A Tutoring Model for Promoting the Pedagogical-Disciplinary Skills of Prospective Teachers. *Mentoring and Tutoring: Partnership in Learning*, 17(1), 67-82.
- Robinson, K. (2015). *Kreatywne szkoły, oddolna rewolucja, która zmienia edukację*. Kraków: Wydawnictwo Element.
- Szala, M. (2015). Tutoring na Uniwersytetach w Oksfordzie i Cambridge. W: P. Czekierda, B. Fingas i M. Szala (red.), *Tutoring: teoria, praktyka, studia przypadków*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Sarnat-Ciastko, A. (2017). Personalizowanie kształcenia akademickiego – wybrane doświadczenia, potrzeby i perspektywy. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 4(22), 78-83.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>